

Ключові слова: кластерний підхід, освіта педагогів, персоніфікований освітній маршрут.

Смирнов Д. В. Инновационное проектирование содержания непрерывного дополнительного туристско-краеведческого образования педагогов на основе кластерного подхода

Представлены результаты проектирования содержания непрерывного дополнительного туристско-краеведческого образования педагогов на основе кластерного подхода. Персонифицированный образовательный маршрут педагога показан как инновационный как средство, как процесс и как его результат непрерывного дополнительного туристско-краеведческого образования.

Ключевые слова: кластерный подход, образование педагогов, персонифицированный образовательный маршрут

Smirnov D. V. The Innovative Design of the Content of Continuous Extra-regional Tourism Education Teachers on the Basis of the Cluster Approach

The results of the design content of continuous extra-regional tourism education teachers on the basis of the cluster approach. Personalized educational route is shown as an innovative teacher as a means, as a process and as the result of continuous extra-regional tourism education.

Key words: cluster approach, education of teachers, personalized educational route.

Стаття надійшла до редакції 3.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378.147.88

Н. В. Устинова

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В ЗАКЛАДАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Нині в світогляді українського соціуму відбуваються якісні зрушення, що характеризуються формуванням усвідомлення пріоритету цінності здоров'я людини. Наслідком цієї позитивної динаміки є державні концепції і нормативні акти, у яких на правовому рівні відбито пріоритетні завдання і стратегії держави в галузі збереження здоров'я населення України.

Питання щодо формування здоров'язберігаючої компетентності вчителя було зафіксовано ще в Державній національній програмі „Освіта” („Україна ХХІ століття”), затвердженій постановою Кабінету Міністрів

Україні від 03 листопада 1993 року, де, зокрема, наголошується, що один з головних шляхів реформування освіти полягає в потребі підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня. Крім того, у Концепції загальної середньої освіти (постанова Колегії МОН України, Президії АПН України №12/5-2 від 22.11.2001 р.) зафіксовано потребу розв'язання проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про своє особистісне і професійне зростання, уміє досягти нових педагогічних цілей.

Як відомо, система освіти є однією з найбільш важливих структур, що закладає основи здорового способу життя, тим самим сприяючи збереженню психічного, фізичного і етичного здоров'я і вчителя, і підростаючого покоління, відповідно, і нації в цілому.

Одним з інтегральних показників, що визначають культурний потенціал країни, є рівень здоров'я дітей, отже, сучасні стратегії освіти повинні бути скеровані на зниження рівня захворюваності й здоров'язбереження всіх суб'єктів освітнього процесу.

Проблема зростання захворюваності за період навчання в загальноосвітній школі на сьогодні залишається однією з гострих і невирішених. Сучасний медичний супровід навчального процесу не дає належного ефекту, отже, це не стільки медична, скільки психолого-педагогічна проблема.

У цьому зв'язку, зважаючи на наявний вітчизняний та зарубіжний досвід розвитку педагогічної думки, можемо стверджувати про актуальність потреби в розробці теоретичних основ і практичних шляхів формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи, оскільки шкільний учитель має надзвичайні потенційні можливості впливати на формування особистості учня, його світогляду, політичних переконань, настроїв і моралі. Разом з тим реалізація цих можливостей залежить у кожному окремому випадку здебільшого від особистісних якостей педагога; реальну роль тут відіграють також його талант, любов до дітей, бажання працювати. Окрім цього, висота соціального становища професії педагога, її престиж залежить від тієї системи суспільних відносин, у якій живе і працює вчитель.

Значну кількість робіт у галузі психології та педагогіки присвячено саме проблемі професійної компетентності вчителя. Це, зокрема, праці Д. А. Алферова, Л. П. Вашлаєвої, Т. Г. Кисельової, В. В. Лобачова, А. К. Маркова, В. А. Мижерикова і М. Н. Єрмоленко, Н. А. Разіна, Є. А. Шатрової, Є. Є. Шишова та ін. У вітчизняній літературі цю проблему аналізували С. Бондар, Д. Є. Воронін, Н. В. Глинянюк, О. М. Микитюк, Ю. В. Мищай, Є. М. Павлютенков, С. П. Тищенко, В. М. Успенська та ін.

Разом з тим у їхніх та інших публікаціях по суті не надається уваги формуванню здоров'язберігаючої компетентності вчителя в систем післядипломної педагогічної освіти на сучасному етапі розвитку освітньої галузі, що, у свою чергу, збіднює наукові пошуки в цій царині.

Зважаючи на це, метою нашої статті і стало висвітлення проблем формування здоров'язберігаючої компетенції вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти, що, на нашу думку, сприятиме посиленню наукових досліджень на цій ділянці педагогічної науки.

Ученими доведено, що здоров'язбереження є однією з найактуальніших проблем сучасної української школи, оскільки міцне здоров'я – основна умова для виконання людиною його біологічних і соціальних функцій, фундамент самореалізації особистості.

Саме тому вчителю для здійснення ефективної освітньої діяльності слід бути компетентним у питаннях збереження і зміцнення власного здоров'я і здоров'я тих, які навчаються і кого він навчає, тобто має бути сформована здоров'язберігаюча компетентність педагога.

Вітчизняними педагогами і психологами визначено, що здоров'язберігаюча компетентність – це інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності і готовності до здоров'язберігаючої діяльності в освітньому середовищі, заснованому на інтеграції знань і досвіду [1]. Педагогічна наука свідчить, що існує стійкий взаємозв'язок між ставленням учителя до свого здоров'я, його потребою у веденні здорового способу життя (ЗСЖ), рівнем освіченості в питаннях відновлення всіх аспектів здоров'я і скеруванням відповідної виховної дії на учнів. Чим нижче рівень освіченості педагога в цих питаннях, тим менше він сам мотивований до ведення ЗСЖ, тим менше ці питання наявні в його діях, направлених на школярів.

На наш погляд, здоров'язберігаюча компетенція є основоположною в низці професійних компетенцій сучасного педагога. Аналіз літературних джерел в галузі педагогічної теорії і практики [1 – 8 та ін.], а також психологічної науки показав неопрацьованість проблеми формування здоров'язберігаючої компетенції сучасних педагогів у процесі їхньої професійної підготовки, що визначило напрямок нашого наукового дослідження і дозволило виявити низку суперечностей між:

– соціальним замовленням суспільства, скерованим на пріоритет збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу і недостатнім володінням більшістю педагогів здоров'язберігаючою компетенцією, відповідно до чого освітній процес у загальноосвітній школі носить переважно навчальну, а не оздоровчу спрямованість;

– потребою впровадження компетентнісного підходу в процесі професійного становлення педагога і недостатньою розробленістю технології формування здоров'язберігаючої компетенції.

Про сформованість здоров'язберігаючої компетентності можна говорити тоді, коли педагог не тільки володіє знаннями про здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язберігаючі технології, усвідомлює цінність здоров'я, мотивований до здоров'язберігаючої діяльності, але і реалізує знання і вміння на практиці.

Завдяки науковим розробкам останнього часу було з'ясовано, що близько третини українських учителів мають низький рівень професійної компетентності, більше половини – середній, і лише 10 – 15% – високий [6].

Це, на наше глибоке переконання, і є та категорія педагогів, яка здатна до реалізації інноваційних освітньої політики.

Разом з тим основними причинами кризи стану сформованості професійної компетентності, на думку науковців, є:

– невідповідність між швидкими змінами суспільної свідомості, зміною цінностей і пріоритетів суспільного життя та тяжінням професійної свідомості педагогів (у своїй більшості) до настанов. З одного боку, ми можемо спостерігати достатньо динамічне становлення в суспільній свідомості таких понять, як планетарне мислення, ринок, соціальна і професійна успішність, індивідуалізація мислення і діяльності, адаптивність поведінки, діалог і прагнення до укладення конвенції тощо. Однак, з іншого боку, наріжним каменем педагогічної традиції продовжує залишатися пріоритет колективного над індивідуальним, прийняття ідей професійної конкуренції, егалітаризму, авторитаризму, невизнання особистої відповідальності, що, у свою чергу, призводить до збереження верховенства репродуктивно-монологічних методів навчання і виховання, до відторгнення учнями особистості педагога;

– ізоляція педагогічної громадськості від кращих зразків світового педагогічного досвіду що до цього часу продовжується. У кращому разі педагоги ознайомлені з педагогічним досвідом на рівні теоретичних відомостей, що не дозволяє говорити про інтеграцію на практичному рівні, про можливість реально використовувати досягнення світової громадськості;

– інертність традиційної системи педагогічного освіти: зміни, що відбуваються в ній останнім часом, або мають характер „зміни вивісок”, або ж спрямовані на зміну змісту освіти за принципом відновлення навчальної інформації. Цей шлях традиційний і вже тому – малопродуктивний. Нова навчальна інформація, ураховуючи динамізм соціальних процесів, застаріває, як правило, на рівні розробки навчальних програм [8].

Саме тому для досягнення поставленої мети щодо формування здоров'язберігаючої компетентності в системі післядипломної педагогічної освіти потрібна орієнтація всіх педагогів на відповідальне ставлення до свого здоров'я і здоров'я тих, які навчаються і кого вони навчають, формування компетентності педагогів в галузі здоров'я і здорового способу життя з метою впровадження цих принципів в освітній процес, озброєння їх методикою формування здорового способу життя як компоненту освіти і як засобу самовдосконалення.

Ученими-педагогами було розроблено принципи здоров'язберігаючої педагогіки. Серед них, зокрема, принцип незавдання шкоди; принцип пріоритету справжньої турботи про здоров'я учнів і педагогів; принцип триєдиного уявлення про здоров'я; принцип неперервності і наступності; принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії

педагога з учнями; принцип відповідності змісту і організації навчання віковим особливостям тих, що навчаються, принцип комплексного, міждисциплінарного підходу; принцип медико-психологічної компетентності педагогів; принцип гармонійного поєднання навчальних, виховних і розвивальних педагогічних дій; принцип пріоритету позитивних дій над негативними; принцип пріоритету активних методів навчання, принцип поєднання охоронної і тренуючої стратегій; принцип формування відповідальності тих, які вчать, за своє здоров'я; принцип відтермінованого результату; принцип контролю за результатами [3].

Таким чином, зростання вимог суспільства до здоров'язберігаючої компетентності вчителя потребує як науково-теоретичного обґрунтування формування здоров'язберігаючої компетентності вчителя, так і розробки програмно-методичного забезпечення, побудови змістового і методико-технологічного аспекту здоров'язберігаючої компетентності вчителя, що, насамперед, має здійснити система післядипломної педагогічної освіти.

Для організації роботи за цими напрямками слід насамперед вирішити питання програмно-методичного забезпечення з урахуванням нагромадженого позитивного досвіду, упровадження в освітній процес педагогічних технологій, що сприяють формуванню навичок здоров'язберігаючої поведінки як основи здорового способу життя тих, які навчаються, і педагогів.

Алгоритм впровадження здоров'язберігаючої педагогіки, на думку науковців, може бути таким:

- увідомлення проблеми негативної дії освітньої установи на здоров'я тих, які вчать, і потреба її негайного вирішення;
- визнання педагогами освітньої установи своєї солідарної відповідальності за неблагополуччя стану здоров'я учнів;
- оволодіння необхідними здоров'язберігаючими технологіями (отримання компетенції);
- реалізація набутих знань, умінь і навичок на практиці, у тісній взаємодії один з одним, з медиками, з самими учнями і їхніми батьками [4].

Педагогічна технологія формування здоров'язберігаючої компетенції включає цільовий блок – формування здоров'язберігаючої компетенції; діагностичний блок, що включає критерії і засоби діагностики ефективності навчального процесу в системі післядипломної педагогічної освіти; змістовний блок, у якому відбиті медико-біологічні, психолого-педагогічні і фізкультурні основи здоров'язбереження [2].

Реалізація педагогічної технології припускає використання різних форм (традиційних: лекції, практичні, лабораторні, семінарські заняття; інноваційних: квазіпрофесійні ігри, відеоаналіз, презентації, тренінги), методів (теоретичних: бесіда, дискусія; наочних: показ, демонстрація моделей, схем; практичних: вправи, ситуативні завдання) і засобів (дидактичних: навчально-методичні комплекси; інструментальних: тренажери, гімнастичні снаряди; мультимедійних: презентації,

відеофільми, електронні підручники, електронні альбоми схем), проведення занять [7].

Модель формування здоров'язберігаючої компетенції сучасного педагога засновано на принципах пріоритету здоров'я суб'єктів освітнього процесу, соціальної обумовленості, системності і науковості, практичної спрямованості, урахування індивідуальних особливостей учителів і міжпредметності. У ній відбито компоненти здоров'язберігаючої компетенції (когнітивний, діяльнісний, аксіологічний і рефлексія); критерії (знання, уміння і навички, ставлення до здоров'я, здоров'язберігаюча поведінка) і рівні (споживчий, професійно-направлений, ціннісно-смысловий) сформованості здоров'язберігаючої компетенції [5].

Сукупність педагогічних умов формування здоров'язберігаючої компетенції сучасних педагогів: орієнтованість на визнання формування здоров'язберігаючої компетенції як показника професійно-педагогічної компетентності педагога; формування здоров'язберігаючої компетенції за допомогою педагогічної технології; відбір змісту і побудова освітнього процесу в системі післядипломної педагогічної освіти на основі активізації емоційної, когнітивної, практичної і діяльнісної сфер особистості; установа міжпредметних зв'язків між дисциплінами розробленої програми [7].

Виходячи з визначених наукових підходів, можемо запропонувати таку програму підготовки вчителя в закладах післядипломної педагогічної освіти з метою формування здоров'язберігаючої компетентності вчителя.

Категорія тих, кого навчають: педагоги шкіл.

Термін навчання: 8 годин.

Цільове призначення модуля програми: ознайомлення слухачів з принципами побудови здоров'язберігаючого освітнього середовища на уроці, позакласному занятті; критеріями оцінки діяльності педагога щодо здоров'язбереження дітей; змістом поняття „виховання культури здоров'я школяра”; ознайомлення з алгоритмом дій у разі настання нещасних випадків; навчання здоров'язберігаючим прийомам в організації діяльності дітей; ознайомлення з основними заходами щодо профілактики найбільш поширених захворювань педагогів.

Форма і зміст підсумкового контролю: співбесіда, вирішення ситуаційних завдань.

Результат засвоєння модуля: знання принципів побудови здоров'язберігаючого освітнього середовища на уроці і позакласному занятті, володіння критеріями оцінки діяльності педагога щодо здоров'язбереження дітей, розуміння основних напрямків виховання культури здоров'я школяра, знання алгоритму дій у разі настання нещасних випадків і травм, знання основних заходів профілактики найбільш поширених захворювань педагогів.

Теми модуля:

Здоров'язберігаюче освітнє середовище – 2 години;

Виховання культури здоров'я – 2 години;

Долікарська допомога у разі настання нещасних випадків і раптових захворювань – 2 години;

Здоров'я педагога (профілактика основних захворювань) – 2 години;

Загальна кількість годин: 8.

У підсумку нашого дослідження зазначимо, що виявлені нами в ході наукових досліджень та проведення курсової перепідготовки пробіли в учителів у знаннях і вміннях щодо формування здоров'язберігаючої компетентності значною мірою зумовлені тим, що тривалий час здоров'язберігаючій діяльності вчителя і учня не надавалося належної уваги. До кінця 80-х років ХХ століття по суті не було сформовано комплексної системи роботи вчителя зі збереження, зміцнення і формування як власного здоров'я, так і здоров'я школярів. Лише в середині 90-х років виникли всі передумови для розробки концепції здоров'язберігаючої школи, що реалізує комплексний підхід до збереження, зміцнення і формування здоров'язбереження учителів і учнів. Це зумовлює потребу міждисциплінарного підходу до професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації вчителів з проблем здоров'язберігаючої діяльності. Зокрема, для перепідготовки і підвищення кваліфікації вчителів доцільно запровадити курс здоров'язберігаючого навчання на основі інтеграції педагогічних, психологічних, валеологічних знань та методики викладання окремих предметів. Такий курс, на наше глибоке переконання, допоможе вчителю глибше усвідомити питання охорони і формування здоров'я як власного, так і тих, кого вони навчають і хто навчається, як досить важливу медико-соціальну і психолого-педагогічну проблему сучасності; головне ж у цьому сенсі – мотивувати їх на виховання культури, формування здоров'язберігаючої компетентності через педагогічний процес, зокрема у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Подальші дослідження порушеної нами в статті проблеми вбачаються у висвітлення принципів здоров'язберігаючої педагогіки в процесі навчання студентів класичних і педагогічних вишів.

Список використаної літератури

- 1. Вашлаева Л. П.** Формирование здоровьесберегающей стратегии педагога в системе повышения квалификации [Электронный ресурс] / Л. П. Вашлаева. – Режим доступа : <http://www.dissertation.com.ua/node/193185>.
- 2. Белікова Н. О.** Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації [Электронный ресурс] / Н. О. Белікова. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2009_6/09bnorfs.pdf.
- 3. Киселева Т. Г.** Формирование здоровьесберегающей компетентности субъектов образовательного процесса [Электронный ресурс] / Т. Г. Киселева. – Режим доступа : <https://sites.google.com/site/zdoroviepedagoga/4-sekcia/kisileva-1>.
- 4. Микитюк О. М.** Формування здоров'язберігаючої компетентності в умовах навчально-виховного процесу [Электронный ресурс] /

О. М. Микитюк. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/SNU/2009_3/09momsep.pdf. **5. Мицай Ю. В.** Проблеми формування здоров'язберігаючої компетенції педагога в системі післядипломної освіти / Ю. В. Мицай // Педагогічний альманах. – 2011. – Вип. 12. – Ч. 1. – С. 148 – 153. **6. Успенська В. М.** Здоров'язберігаюча компетентність учителя основ здоров'я як визначальна його професійної компетентності [Електронний ресурс] / В. М. Успенська. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2010_1/442.pdf. **7. Шатрова Е. А.** Теоретическая модель формирования здоровьесберегающей компетенции педагога [Электронный ресурс] / Е. А. Шатрова. – Режим доступа : http://vestnik.tspu.ru/files/PDF/articles/shatrova_e_a_111_116_2_117_2012.pdf. **8. Педагогічні** проблеми формування професійної компетентності майбутніх вчителів [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.br.com.ua/referats/m Pedagogica/ 119001-2.html>

Устинова Н. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності сучасного вчителя в закладах післядипломної педагогічної освіти

Досягнення мети сучасної освіти пов'язане з особистісним потенціалом учителя, його загальною та професійною культурою, без яких неможливе вирішення наявних проблем навчання та виховання відповідно до нових освітніх парадигм. Сучасному вчителю потрібні гнучкість і нестандартність мислення, уміння адаптуватися до швидких змін умов життя. Разом з тим це може стати можливим лише за умови високого рівня професійної компетентності вчителя, наявності в нього розвинених професійних здібностей, які здебільшого можливо сформувані лише в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: особистісний потенціал учителя, загальна та професійна культура педагога, гнучкість і нестандартність мислення, рівень професійної компетентності, післядипломна педагогічна освіта.

Устинова Н. В. Формирование здоровьесберегающей компетентности современного учителя в учреждениях последипломного педагогического образования

Достижение цели современного образования связано с личностным потенциалом учителя, его общей и профессиональной культурой, без которых не представляется возможным решение существующих проблем образования и воспитания в соответствии с новыми образовательными парадигмами. Современному учителю необходимы гибкость и нестандартность мышления, умение адаптироваться в условиях быстрых изменений условий жизни. Вместе с тем это может произойти лишь при условии высокого уровня профессиональной компетентности учителя, наличия у него развитых профессиональных способностей, которые в большинстве своем возможно сформировать лишь в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: личностный потенциал учителя, общая и профессиональная культура педагога, гибкость и нестандартность мышления, уровень профессиональной компетентности, последипломное педагогическое образование.

Ustynova N. V. Formation of Health-Modern Teacher Competence in Postgraduate Teacher Education Institutions

Achieving the goal of modern education related to personal potential teacher, his general and professional culture, without which it cannot solve these problems of training and education to meet the new educational paradigms. Modern teacher needed flexibility and creative thinking, the ability to adapt to rapidly changing conditions of life. However, it could be possible only if a high level of professional competence of the teacher, if he has developed professional skills. Achieve this level largely designed to promote and system service teacher education.

Key words: personal potential teachers, general and professional culture of the teacher, flexibility and creative thinking, professional competence, postgraduate teacher education.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.